

ΝΕΣΤΟΡΑ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗ
Καθηγητή Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών

**ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ
ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ ΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΑ ΟΡΙΑ**

Ανάτυπο από το «ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ» 54 (2006) 1217 - 1226

**ΑΘΗΝΑ
2006**

ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ

ΤΟΜΟΣ 54

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2006

ΤΕΥΧΟΣ 8

ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ ΣΤΑΤΙΚΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΚΑ ΟΡΙΑ *

ΝΕΣΤΟΡΑ Ε. ΚΟΥΡΑΚΗ
Καθηγητή Τμήματος Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Η λέξη «ασφάλεια» προέρχεται από τον συνδυασμό του μορίου α στερητικού και του ρήματος «σφάλλω» (με απαρέμφατο στον αόριστο β' τη λέξη «σφαλήναι»), που σημαίνει κάνω κάποιον να κλονίζεται, να σκοντάφει, να πέφτει, και μεταφορικά: πέφτω σε λάθος, αστοχώ¹ (συναφή τα αγγλ. ρήματα fall και fail και τα γερμανικά fallen και fehlen). Επομένως, ασφάλεια υπάρχει όταν κάποιος ή κάπι δεν εκτίθεται σε κίνδυνο, όταν δηλ. απουσιάζει η πιθανότητα επέλευσης ενός κακού. Εξάλλου η λέξη «ελευθερία» σημαίνει την απαλλαγή από κάποιο πράγμα και σχετίζεται ετυμολογικά με τις λέξεις (e)leudh (ινδοευρωπαϊκό ρήμα που σημαίνει αυξάνω, συναφείς η λατιν. λέξη libet, που σημαίνει συμπολίτης, ελεύθερος ἀνθρωπος, και η γερμ. λέξη Leute, που σημαίνει λαός) και «ελεύσομαι» (μέλλων του

έρχομαι), άρα, εν τέλει, την έλλειψη καταναγκασμού και τη δυνατότητα κάποιου να ενεργήσει σύμφωνα με τη θέλησή του². Όπως προκύπτει από τη σημασία των δύο αυτών εννοιών, δεν μπορεί να υπάρξει ελευθερία χωρίς ασφάλεια, αλλ' ούτε και ασφάλεια χωρίς ελευθερία, αφού η μία προϋποθέτει την άλλη για ακίνδυνη και απρόσκοπη απόλαυση των εν γένει ατομικών δικαιωμάτων και των εννόμων αγαθών. Συνακόλουθα, όπως έχει κατά κόρο τονισθεί, «όσοι είναι πρόθυμοι να παραδώσουν ουσιαστικές ελευθερίες σε αντάλλαγμα για λίγη προσωρινή ασφάλεια δεν είναι αντάξιοι ούτε της ελευθερίας ούτε της ασφάλειας»³. Άλλα και αντίστροφα, όπως είχε επισημάνει ο Αριστόβουλος Μάνεσης, «στα πολιτικώς προηγμένα κράτη επιδιώκεται, βέβαια, η εξισορρόπηση και ο συνδυασμός των ελευθεριών των πολιτών με την ασφάλεια του κράτους. Όταν όμως ο συνδυασμός αυτός, για λόγους που ανάγονται στον υπάρχοντα συσχετισμό κοινωνικοπολιτικών δυνάμεων, δεν μπορεί να διατηρηθεί, η ασφάλεια του κράτους υπερισχύει και οι ατομικές ελευθερίες υποχωρούν»⁴.

* Προδημοσίευση από τον Τιμητικό Τόμο για τον Καθηγητή Κωνσταντίνο Δ. Κεραμέα. Μια πρώτη μορφή αυτής της εργασίας παρουσιάσθηκε στην αίθουσα Δρακοπούλου του Πανεπιστημίου Αθηνών την 30.3.2006, κατά τη διάρκεια επιστημονικής εκδήλωσης με θέμα «(Αν)ασφάλεια, Αντεγκληματική Πολιτική και Δικαιώματα του Ανθρώπου». Στην τελική επεξεργασία του κειμένου και ειδικότερα στον εμπλουτισμό της βιβλιογραφίας, σημαντική υπήρξε η συμβολή του συνεργάτη μου κ. Δημ. Ραπτάκη, ασκ. Δικηγόρου Πειραιώς.

1. Βλ. I. Δ. Στα ματάκου, Λεξικόν Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσης, Αθήνα: Εκδ. Οίκος Πέτρου Δημητράκου, 1949, σ. 188 και 327. Δ. Β. Δημητράκου, Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσης, Αθήνα: Πρόοδος, 2000 (ανατύπωση της έκδοσης 1954), τ. 2ος, σ. 1111-1112 και Γ. Μπαμπινιώτη, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Αθήνα: Κέντρο Λεξικογραφίας, 1998, σ. 310.

2. Βλ. Δ. Β. Δημητράκου, δ.π., τ. 3ος, σ. 2430, Γ. Μπαμπινιώτη, δ.π., σ. 592 και Ν. Βαρδιάμπαση, Ιστορία μιας λέξης, Αθήνα: «Νέα Σύνορα» - Α. Α. Λιβάνη, 1986, σ. 90-91.

3. Πρβλ. το αφιέρωμα «Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στα πυρά του αντιπρομοκρατικού αγώνα», εις: περ. «Το Βήμα του Δικηγόρου», τχ. 37, Δεκέμβριος 2005, σ. 12-15: 12.

4. Βλ. Αριστ. Μάνεση, Συνταγματικά Δικαιώματα, α' Ατομικές Ελευθερίες, Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 1981, σ. 58-59· πρβλ. Αριστ.

Ήδη από την εποχή του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης 1789, η ασφάλεια αναγνωρίσθηκε ως φυσικό και απαράγραπτο δικαίωμα του ανθρώπου, ισότιμο προς την ελευθερία, την ιδιοκτησία και την αντίσταση στην τυραννία. Τούτο γίνεται φανερό στο άρθρο 2 της Γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη (20-26.8.1789), όπου διαλαμβάνεται επί λέξει: «*Ces droits [naturels et imprescriptibles de l' homme] sont la liberté, la propriété, la sûreté, et la résistance à l' oppression.*». Παρόμοια, ο Ρήγας Βελεστινλής στο πόνημά του «Τα Δίκαια του Ανθρώπου» (1797) συγκαταλέγει ως τέταρτο τέτοιο φυσικό δίκαιο (μαζί με την ισότητα, την ελευθερία και την ιδιοκτησία) το «*κα είμεθα σύγουροι εις την ζωήν μας, και κανένας να μην ημπορή να μας την πάρῃ αδίκως και κατά την φαντασίαν*» (άρθρο 2)⁵.

Προς την ίδια κατεύθυνση κινήθηκαν επίσης τα πρώτα Συντάγματα της Ελλάδας στη διάρκεια του Απελευθερωτικού της Αγώνα: Στο πρώτο τέτοιο Σύνταγμα, το «Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος κατά

την εν Επιδαύρῳ Α΄ Εθνικήν Συνέλευσιν» (1.1.1822) ρητά αναφέρεται (§ ζ') ότι «*Η ιδιοκτησία, τιμή και ασφάλεια εκάστου των Ελλήνων, είναι υπό την προστασίαν των νόμων*»⁶, ενώ ανάλογη διατύπωση, αλλά με ευρύτερο περιεχόμενο («...εκάστου Έλληνος, και παντός ανθρώπου, εντός της Επικρατείας ευρισκομένου...») χρησιμοποιεί στην § στ' και το Σύνταγμα που καταρτίσθηκε από την Β΄ Εθνική Συνέλευση στο Αστρος (13.4.1827). Αντίθετα, στο λεγόμενο Σύνταγμα της Τροιζήνας (1.5.1827), ενώ διατηρήθηκε στο άρθρο 12 η αναφορά για προστασία της ζωής, της τιμής και της ιδιοκτησίας, όμως τα περί ασφαλείας εξειδικεύθηκαν σε ιδιαίτερες διατάξεις (ιδίως άρθρο 13), που αφορούσαν πλέον το λεγόμενο *habeas corpus*, με την έννοια δηλ. ότι κανένας δεν επιτρέπεται να στερηθεί την ελευθερία του παρά μόνο στις προβλεπόμενες από τον νόμο περιπτώσεις και σύμφωνα με τη νόμιμη διαδικασία⁷.

Επομένως, κατά την περίοδο αυτή του ρομαντικού φιλελευθερισμού, το δικαίωμα

Μάνεση, Το πρόβλημα της ασφαλείας του κράτους και η ελευθερία (1962), εις: του ιδίου, Συνταγματική Θεωρία και Πράξη, Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 1980, 390-επ. Σε ανάλογο πνεύμα κινείται και ο Στ. Τσακυράκης, κατά τον οποίο «δεν μπορούμε να αμφισβητήσουμε ότι η ασφάλεια είναι μια πρωταρχική κοινωνική αξία. Η έννομη τάξη αναιρείται, δεν έχει νόημα, αν δεν μπορεί να προστατεύσει αποτελεσματικά τη ζωή των ανθρώπων. Όποιος υποτιμά την αξία της ασφάλειας δεν είναι απλώς απερίσκεπτος, αλλά ουσιαστικά υπονομεύει την ίδια την αξία της ελευθερίας, διότι σε κλίμα ανασφάλειας νομοτελειακά η ελευθερία αργά ή γρήγορα θα συρρικνωθεί». - βλ. Στ. Τσακυράκη, Τρομοκρατία και Ατομικές Ελευθερίες, εις: Αντ. Μανιτάκη / Αντ. Τάκη (επιμ.), Τρομοκρατία και δικαιώματα. Από την ασφάλεια του Κράτους στην ανασφάλεια Δικαίου, Αθήνα: Σαββάλας, Μάιος 2004, 223-227: 227.

5. Βλ. *Bouλή των Ελλήνων*, Ρήγα Βελεστινλή: Απάνθισμα Κειμένων, Επιλογή Κειμένων από τον Πασχάλη Μ. Κιτρούμηλίδη, Αθήνα 1998, σ. 124.

6. Ορθά ο Αδ. Κοραής είχε προτείνει εδώ η διατύπωση της διάταξης να είναι : «*Η προσωπική ασφάλεια, η προσωπική ελευθερία και η ιδιοκτησία...κτλ.*», υποστηρίζοντας ότι «*δια τα τρία αυτά [αγαθά] απεφάσισαν* οι άνθρωποι να καταφύγωσιν εις την πολιτική κοινωνίαν» διότι και τα τρία ήσαν αβέβαια εις την αγρίαν της φύσεως κατάστασιν» - βλ. Θεμ. Βολίδη, Αδαμαντίου Κοραή Σημειώσεις εις το Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος του 1822 έτους, εν Αθήναις 1933, σ. 30.

7. Για μια αποτίμηση της πρώτης ελληνικής συνταγματικής εμπειρίας βλ. Ν. Κ. Αλιβιζάτου, Εισαγωγή στην Ελληνική Συνταγματική Ιστορία, τχ. Α' (1821 - 1941), Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1981, σ. 43 - 47: 45, Α. Γ. Δημητρόπουλος, Γενική Συνταγματική Θεωρία - Σύστημα Συνταγματικού Δικαίου, τ. Α', Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2004, §10, σ. 323-331 και τη μελέτη μου Πολιτεύματα, Συντάγματα και άσκηση της εξουσίας στη νεότερη Ελλάδα, εις: Π. Κακκαλή/ Ν. Κουράκη/ Αντ. Μαγγανά/ Ιακ. Φαρσεδάκη, Ποινικός Κώδικας. Σχόλια-Νομολογία-Βιβλιογραφία - Αιτιολογικές Εκθέσεις, τ. Α', Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2000, σ. 23-36.

στην ασφάλεια έχει ως περιεχόμενο την προσωπική ασφάλεια και αποτελεί απλώς την κατοχύρωση του δικαιώματος της φυσικής ελευθερίας του ανθρώπου από καταδίξεις, συλλήψεις, φυλακίσεις ή άλλους περιορισμούς της (πρβλ. άρθρο 5 §3 σε συνδ. με άρθρο 6 §1 ελλΣ 1975 όπως ισχύει)⁸. Κατ' ουσίαν στην περίπτωση αυτή υπάρχει σύμπλευση της προσωπικής ασφάλειας με τη φυσική ελευθερία, καθώς η απόλαυση της φυσικής ελευθερίας εξασφαλίζεται μέσω της προσωπικής ασφάλειας, τα δε όρια της φυσικής ελευθερίας είναι και όρια έως τα οποία εκτείνεται η προσωπική ασφάλεια. Πάντως και στις δύο περιπτώσεις, της φυσικής ελευθερίας και της προσωπικής ασφάλειας, η ενλόγω οριοθετική γραμμή αφορά την προστασία του πολίτη απέναντι στις κρατικές αρχές. Άλλωστε, ολόκληρο το πλέγμα των ατομικών δικαιωμάτων εξ ορισμού, θα έλεγα, απέβλεπε την εποχή εκείνη να αποτρέψει την απορρόφηση του ανθρώπου σ' ένα ολοκληρωτικό κράτος και να εγγυηθεί την ατομικότητά του⁹. Αντίστοιχες τάσεις επικράτησαν μεταπολεμικά και στην Ευρωπαϊκή έννομη τάξη, ιδίως δε στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ). Ετσι, στο άρθρο 5§1 εδ. α' αυτής της Σύμβασης, που, όπως είναι γνωστό, έχει επικυρωθεί και από τη χώρα μας (ν.δ. 53/1974) και διαθέτει, κατ' άρθρο 28 Σ, ανέημένη τυπική ισχύ ως διεθνής σύμβαση, ρητά αναφέρεται ότι «Κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφά-

λεια»¹⁰. Ωστόσο, και στο άρθρο 5 της ΕΣΔΑ η σύζευξη αυτή ελευθερίας και ασφάλειας έχει κάπως στενή έννοια και αφορά μόνο την προσωπική ασφάλεια του πολίτη σε περιπτώσεις στέρησης της ελευθερίας του, πράγμα το οποίο αποτελεί, άλλωστε, και το περιεχόμενο αυτής της διάταξης. Εξάλλου, και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου π.χ. στην Απόφασή του Bozano κατά Γαλλίας (18.12.1986) θεώρησε ότι το δικαίωμα της ασφάλειας (απλώς και μόνο) απαιτεί όπως μια διαδικασία χρησιμοποιείται για τον σκοπό που προβλέψθηκε¹¹.

Εκτός, όμως, από την προσωπική ασφάλεια του ατόμου, εμφανίζονται ακόμη, σε σχέση πλέον με την ασφάλεια της πολιτείας, οι ιδέες της εθνικής ασφάλειας και της δημόσιας ασφάλειας. Η εθνική ασφάλεια (πρβλ. άρθρα 19 §1 και 48 §1 Σ, 8§2, 10 §2 και 11 §2 ΕΣΔΑ) αφορά την προστασία της πολιτείας από κίνδυνο ξένης δύναμης, ενώ η δημόσια ασφάλεια (πρβλ. άρθρα 11 §2 Σ, 8 §2, 9 §2, 10 §2 και 11 §2 ΕΣΔΑ) αναφέρεται στην προστασία των θεσμών και των αξιών της πολιτείας από εσωτερικές πολιτικές μειοψηφίες¹². Εδώ όμως οι δύο έννοιες, ελευθερία και ασφάλεια, δεν εμφανίζονται πλέον να συμπλέουν και να διαποτίζουν ε-

10. Βλ. Εμ. Ρούκοννα, Διεθνής Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, Αθήνα: Βιβλιοπλείον της Εστίας, 1995, σ. 147 επ.

11. Πρβλ. Ιω. Δ. Σαρμά, Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και της Επιτροπής, Αθήνα/Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1998, σ. 122.

12. Πρβλ. Ιω. Μανωλεδάκη, Δημοκρατία-Ελευθερία-Ασφάλεια, το τρίπτυχο της ιδανικής πολιτείας, εις: Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη, Αθήνα/ Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2005, 49 - 67: 60-61, και Θεοδ. Π. Παπαθεοδώρον, Δημόσια Ασφάλεια και Αντεγληματική Πολιτική, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2005, 60 επ. Πρβλ. Έφης Λαμπροπούλου, Εσωτερική Ασφάλεια και Κοινωνία του Ελέγχου, Αθήνα: Κριτική, 2001, σ. 47, όπου ο όρος εσωτερική ασφάλεια θεωρείται ως περιεκτικότερος του όρου δημόσια ή κρατική ασφάλεια.

8. Για την αντίστοιχη διατύπωση των σχετικών διατάξεων προγενέστερων ελληνικών Συνταγμάτων βλ. Ν. Καλτσόγια - Τουρναβίτη. Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001. Αντίστοιχες - συγγένειες - αποκλίσεις από το Σύνταγμα του 1822 μέχρι το Σύνταγμα του 1975/1986, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2002, σ. 53 επ.

9. Για την εγγυητική αυτή λειτουργία των ατομικών δικαιωμάτων στο ιστορικό πλαίσιο του φιλελεύθερου συνταγματισμού βλ και Αντ. Μανιτάκη, Η Συνταγματική Οργάνωση του Κράτους, Αθήνα - Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 2001, σ. 34 και 62 επ.

μπλουτιστικά η μία το περιεχόμενο της άλλης, όπως συμβαίνει σε ατομικό επίπεδο, όπου οι έννοιες φυσική ελευθερία και προσωπική ασφάλεια συμπαρατάσσονται απέναντι στις προσβολές του Κράτους. Αντίθετα, στην υπό εξέταση περίπτωση οι έννοιες ελευθερία και ασφάλεια εμφανίζονται εκ πρώτης όψεως να αποτελούν έννοιες ανταγωνιστικές και παραπληρωματικές, καθώς όσο διευρύνονται τα περιθώρια ελευθερίας του συνόλου των πολιτών να πράττουν ό, πι αυτοί νομίζουν ορθό, με ακραία εκδήλωση την εμφάνιση κρούσμάτων ασυδοσίας, αναρρίχιας και αμφισβήτησης των κοινών αξιών ή θεσμών, τόσο περισσότερο φαίνονται να συρρικνώνονται η εξωτερική ασφάλεια (η χώρα γίνεται πιο ευάλωτη σε εξωτερικούς κινδύνους), αλλά και η δημόσια ασφάλεια (πολλαπλασιάζονται οι κίνδυνοι εσωτερικών υπονομεύσεων από πολιτικές μειοψηφίες). Ωστόσο, εάν εμβαθύνει κανείς περισσότερο στη σχέση αυτή ελευθερίας και ασφάλειας με σημείο αναφοράς την πολιτεία, θα διαπιστώσει ότι οι δύο αυτές έννοιες συνιστούν και εδώ, θεωρητικά τουλάχιστον, τα δύο πρόσωπα του Ιανού, διαποτίζοντας και πάλι, όπως και σε ατομικό επίπεδο, η μία το περιεχόμενο της άλλης. Πράγματι, η ελευθερία του ενός, σύμφωνα και με τις γνωστές θεωρίες περί κοινωνικού συμβολαίου¹³, έχει ως έσχατο όριο την ελευθερία του άλλου, ή, όπως χαρακτηριστικά είχε διατυπώσει αυτή την ιδέα ο Ρήγας Βελεστινλής, «τα δίκαια των γειτόνων του» (άρθρο 6 του προαναφερθέντος έργου του)¹⁴.

13. Για τις θεωρίες αυτές, βλ. π.χ. Αρ. Στυλιανού, Θεωρίες κοινωνικού Συμβολαίου, Αθήνα: Πόλις, 2006, *passim*, Πανεπιστήμιο της Οξφόρδης, Ιστορία της Δυτικής Φιλοσοφίας, επιμ. Απτούπη Κεενύ, μτφ. Δ. Ρισάσκη, Αθήνα: Νεφέλη, 2005, σ. 436 επ., Κ. Γ. Μαυριά, Ιστορία των Πολιτικών Ιδεών I, Αθήνα/Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, σ. 191 επ. και Μιχ. Φ. Δημητρακόπουλος, Μία εισαγωγή στο Φιλοσοφικό Κίνημα του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού, τχ. β', Αθήναι, 1984, σ. 61 επ.

14. Πρβλ. τη χαρακτηριστική ρήση του I. Kant

Ανάλογα διακηρύσσονται και από το Σύνταγμά μας, κατά το οποίο η Πολιτεία έχει υποχρέωση να προστατεύει τον πολίτη από καταχρήσεις ατομικών δικαιωμάτων εκ μέρους άλλων πολιτών (άρθρο 25 §3 Σ)¹⁵, τα δε Δικαιώματα του Ανθρώπου «ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσδιάλονται» (άρθρο 25 §1 εδ. γ' Σ)¹⁶. Επιπλέον, το περιεχόμενο της ελευθερίας προσδιορίζεται, κατά τα πορίσματα της αρχαίας Ελληνικής φιλοσοφίας¹⁷, και από την

περί του ότι «το Δίκαιο συνίσταται στο σύνολο των προϋποθέσεων, ώστε η αυθαιρεσία του ενός να μπορεί να ενωθεί με την αυθαιρεσία του άλλου σύμφωνα με ένα γενικό νόμο της Ελευθερίας»: *Metaphysik der Sitten* (1797), I. Teil § B, σ. 337 στην έκδοση της *Wissenschaftliche Buchgesellschaft* (I. Kant, *Schriften zur Ethik und Religionsphilosophie*, 2. Teil), Darmstadt 1971· πρβλ. και τη γαλλ. μτφρ. αυτού του έργου (*Méta-physique des Moeurs. Doctrine du Droit*) από τις εκδόσεις J. Vrin (Paris 1971), με εισαγωγή του A. Philonenko, σ. 104.

15. Για την έννοια της κατάχρησης ατομικών δικαιωμάτων σε μία δημοκρατική κοινωνία βλ. ιδίως το συλλογικό έργο: Julia Iliopoulos-Strangas (Hrsg.), *Der Missbrauch von Grundrechten in der Demokratie*, Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1989.

16. Για τη σημασία της *expressis verbis* καθιέρωσης της τριτενέργειας στο αναθεωρημένο άρθρο 25§1 του Συντάγματος πρβλ. Γεωργ. Κατρούγκαλος, Νομική και πολιτική σημασία της αναθέρησης του άρθρου 25 του Συντάγματος, περ. «Δικαιώματα του Ανθρώπου», 2001, σ. 468 επ.

17. Π.χ. Αριστοτέλης, *Πολιτικά Γ'*, 4-1276 b 32: «ἡ σωτηρία τῆς κοινωνίας ἔργον ἐστί, κοινωνίᾳ δ' ἐστίν ἡ πολιτεία: διό τὴν ἀρετὴν ἀναγκαῖον εἶναι τοῦ πολίτου πρός τὴν πολιτείαν» -πρβλ. και αντόθι, Γ', 1279a31, όπου το «κοινόν συμφέρον» ανάγεται σε κεντρικό σκοπό μιας ορθής πολιτείας, καθώς και Πλάτωνος, *Πολιτεία*, ιδίως 562B - 564A, 569C, όπου αναλύονται τα αρνητικά αποτελέσματα στα οποία μπορεί να οδηγήσει η υπερβολική ελευθερία. Για το θέμα αυτό βλ. και την ενδιαφέρουσα μελέτη του Γ. Κ. Βλάχον, *Η Ιδέα του Ελεύθερου Ανθρώπου στη Δημοκρατία των Αθηναίων*, Αθήνα/Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1992, ιδίως σ. 41 επ., κατά τον οποίο «Η ελευθερία γίνεται (...) αντιληπτή, όχι πλέον ως ένα δικαίωμα απο-

ιδέα ότι αυτή πρέπει να ασκείται χωρίς ασυδοσία και χωρίς να πλήγηται τα συμφέροντα της ολότητας. Πέραν τούτου ορθά έχει επισημανθεί από τον Φαίδωνα Θ. Βεγλερή και από άλλους¹⁸, ότι οι όποιοι περιορισμοί των ανθρώπινων δικαιωμάτων οφείλονται να είναι παραδεκτοί ή χρήσιμοι «σε μια δημοκρατική κοινωνία» (πρβλ. π.χ. άρθρο 8§2 ΕΣΔΑ - ν.δ. 53/1974). Επομένως η ελευθερία έχει ένα οριθετημένο περιεχόμενο, με ακραία όρια τα δικαιώματα των άλλων, τα συμφέροντα της ολότητας και τις ανάγκες για συντήρηση και προαγωγή μιας δημοκρατικής κοινωνίας, η δε υπέρβαση του περιεχόμενου αυτού και η μετεξέλιξή του σε ασυδοσία καταλύει την ίδια την έννοια της ελευθερίας. Όταν αντιστρόφως η ελευθερία, σε συλλογικό επίπεδο, ασκείται μέσα στα προαναφερθέντα όρια, τότε κατοχυρώνεται από το στοιχείο της ασφάλειας, η οποία εγγυάται, όπως και σε ατομικό επίπεδο, την απόλαυση του αγαθού της ελευθερίας¹⁹. Έτσι,

χής ή ως ένα απλό συναίσθημα μη-εξαρτήσεως, αλλ' ως μία ενσυνείδητη ικανότητα αναλήψεως ευθυνών, των οποίων η σημασία υπερβαίνει τον άνθρωπο ως ατομική μονάδα και ταυτίζεται με αξίες και σκοπούς της ευρύτερης κοινότητας» - πρβλ. προς την ίδια κατεύθυνση Αρ. I. Μάνεση / Φ. Κ. Σπυρόπουλον, Το Πολίτευμα της Αθηναϊκής Δημοκρατίας, εις: Ακαδημία Αθηνών, Η Αθηναϊκή Δημοκρατία. Μελέτες για το Πολίτευμα και την Ιδεολογία των Αθηναίων, Αθήνα 1995, 49-77: 57 επ. και Jacqueline de Romilly, Η Αρχαία Ελλάδα σε αναζήτηση της Ελευθερίας, Αθήνα: Αστυ, 1992, ιδίως σ. 106 επ.

18. Φ. Θ. Βεγλερή, Οι περιορισμοί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1982, σ. 78 επ. Εξάλλου, η δεσμευτικότητα αυτών των περιορισμών αλλά και, γενικότερα, το θεμέλιο της ισχύος των κανόνων δικαίου έγκειται, κατά τον Iωάννη Αραβαντινό, «στο ότι επιβάλλεται τούτο [δηλ. το δίκαιο] από το κράτος προς το σκοπό της κατά τη δημοκρατική αρχή εξασφαλίσεως της κοινωνικής συμβιώσεως» - βλ. I. Π. Αραβαντινό, Εισαγωγή στην Επιστήμη του Δικαίου, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 1983², σ. 31.

19. Αυτό είναι, κατά τη γνώμη μου, το πνεύμα με το οποίο ενδείκνυται να ερμηνεύεται η σύζευξη

σε μία χώρα όπου η εγκληματικότητα είναι μειωμένη υπάρχει αντίστοιχος χώρος για να αναπτυχθούν οι ελευθερίες και η προσωπικότητα των πολιτών. Τούτο βέβαια προϋ-

ελευθερίας και ασφάλειας ως δικαιωμάτων στη φράση «κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια», που χρησιμοποιήθηκε στο άρθρο 6 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Βρυξέλλες, 11.10.2000) και εν συνεχείᾳ στο άρθρο II-6 του λεγόμενου Ευρωπαϊκού Συντάγματος (Βρυξέλλες, 12.6.2003). Ειδικότερα: ο αυτοτελής τρόπος με τον οποίο συζεύχθηκαν οι δύο έννοιες, ελευθερία και ασφάλεια, στα πρόσφατα αυτά κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, χωρίς δηλ. συναρτήσεις με θέματα στέρησης της ελευθερίας (όπως συνέβαινε και συμβαίνει με το άρθρο 5§1 εδ. α' της ΕΣΔΑ), πείθει ότι οι δύο αυτές έννοιες χρησιμοποιούνται πλέον μέσα σ' ένα ευρύτερο πλαίσιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και μάλιστα με σχέση παραπληρωματική μεταξύ τους, ως δύο όψεις του ίδιου νομίσματος. Η γνώμη αυτή θεωρώ ότι ενισχύεται και από το γεγονός ότι μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ της 2.10.1997 η Ευρωπαϊκή Ένωση έθεσε ένα νέο στόχο, την εγκαθίδρυση δηλ. ενός χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης (τίτλος IV του ισχύοντος κειμένου Συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, άρθρο 61 επ.). Πρβλ. Παρ. Νάσκον-Περράκη, σχολιασμός άρθρο 61 επ. εις: Βασ. Σκουρή, Ερμηνεία Συνθηκών για την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2003, σ. 621 επ., όπου επεξηγείται ότι με τη φράση «χώρος ελευθερίας» γίνεται αναφορά στην ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, στην προσασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων και στην κατάργηση κάθε είδους διακρίσεων, με τον όρο «χώρος ασφάλειας» αποσκοπείται η καταπολέμηση της εγκληματικότητας, ιδίως στους τομείς που καθορίζονται στο άρθρο 29 ΕΕ, ενώ με την έννοια του «χώρου δικαιοσύνης» αποδίδεται η υποχρέωση για διευκόλυνση της πρόσβασης των πολιτών στη δικαιοσύνη και για συνεργασία μεταξύ των δικαστικών αρχών. Για το ίδιο θέμα βλ. και την ξενόγλωσση βιβλιογραφία που έθεσε ευγενώς υπόψη μου ο συνάδελφος Καθηγητής Βασ. Χριστιανός: E. Barbe (en collaboration avec H. Boullanger), Justice et affaires intérieures dans l' Union européenne: un espace de liberté, de sécurité et de justice, La documentation française, coll. Réflexe Europe, Paris, 2002, H. Labayle, Un espace de liberté, de sécurité et de justice, εις: Le traité

ποθέτει ότι η προαναφερθείσα μειωμένη εγκληματικότητα οφείλεται στο υψηλό ήθος των πολιτών και στη διάθεσή τους να σέβονται την προσωπικότητα και την περιουσία του άλλου. Εάν όμως η μειωμένη αυτή εγκληματικότητα είναι πρωτίστως αποτέλεσμα συντονισμένων ενεργειών ποινικής καταστολής (π.χ. δρακόντεια νομοθεσία και άτεγκτη εφαρμογή της), τότε οι δύο έννοιες, ελευθερία και ασφάλεια, έχουν όντως ανταγωνιστικό χαρακτήρα και αντιπαλαίσουν μεταξύ τους, όπως όταν επιχειρείται μείωση της εγκληματικότητας και επίτευξη ασφάλειας μέσα από συρρίκνωση ατομικών ελευθεριών, π.χ. με κατ' οίκον έρευνες χωρίς βάσιμο λόγο.

Επομένως σε κοινωνίες ιδεατές ή σχετικώς ιδεατές, προς τις οποίες πρέπει (δεοντολογικά) να τείνει και η δική μας, οι έννοιες (συλλογική) ελευθερία και (εξωτερική ή δημόσια) ασφάλεια συμπλέουν και η μία ενισχύει το περιεχόμενο της άλλης, οπότε γίνεται λόγος ακόμη και για «δικαίωμα στην ασφάλεια»²⁰. Αντίθετα, σε κοινωνίες με έ-

ντονα εσωτερικά ή/και εξωτερικά προβλήματα, οι δύο έννοιες είναι αντιθετικές και τα όρια της μιας τείνουν να πέσουν τα όρια της άλλης, απωθώντας τα εκατέρωθεν. Αντίστοιχα, σε ιδεατές κοινωνίες τα όρια ελευθερίας και ασφάλειας έχουν χαρακτήρα στατικό, προκαθορισμένο, και συμπλέουν ισόρροπα, ενώ σε κοινωνίες με οξυμένα προβλήματα τα όρια αυτά έχουν δυναμικό χαρακτήρα, αντιπαρατίθενται μεταξύ τους και παραλλάσσουν (γίνονται στενότερα ή ευρύτερα ένθεν κακείθεν) αναλόγως των εκάστοτε συνθηκών, τείνοντας απλώς σε μια δυσεπίτευκτη εξισορρόπηση²¹. Πού τοποθετούνται όμως τα όρια αυτά;

Πιστεύω ότι οι αρχές της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας, μέσα στο πλαίσιο

recht, Nomos: Baden-Baden, 1987, ίδιως σ. 228 επ. Για το θέμα αυτό βλ. και τις αναπτύξεις στη μελέτη μου «Το δικαίωμα του πολίτη στην ασφάλειά του» εις: N.E. Κουράκη, Εγκληματολογικοί Ορίζοντες, Αθήνα/ Κομοτηνή: A. N. Σάκκουλας, 2005, 159 επ. καθώς και K. Χρυσόγονον, Το Θεμελιώδες δικαίωμα στην ασφάλεια, εις: X. Ανθόπουλου, / Ξ. Κοντιάδη/ Θ. Παπαθεοδώρου (επιμ.), Ασφάλεια και Δικαιώματα στην Κοινωνία της Διακινδύνευσης, Αθήνα/ Κομοτηνή, A. N. Σάκκουλας, 2005, 137-154. Βλ. επίσης τις αναπτύξεις του Chr. Calliess, Die grundrechtliche Schutzpflicht im mehrpoligen Verfassungsverhältnis, εις: Juristenzeitung, 61: 2006, 321 - 330: 321 και το υιδίου, Sicherheit im freiheitlichen Rechtsstaat, εις: Zeitschrift für Rechtspolitik, 35: 2002, 1 -7: 3, όπου η υποχρέωση του Κράτους για προστασία του πολίτη θεωρείται ως οιονεί αντιστάθμισμα για την αποδοχή από τον πολίτη του κρατικού μονοπωλίου βίας.

21. Τη διάκριση αυτή μεταξύ στατικών ορίων, προσδιοριζομένων από τον χώρο εντός του οποίου, υπό ομαλές συνθήκες και in abstracto, μπορεί να ασκείται ένα δικαίωμα, και δυναμικών ορίων, προσδιοριζομένων από τις in concreto δυνατότητες ασκησης ενός δικαιώματος σε δεδομένο τόπο και χρόνο, είχα εισηγηθεί σε προηγούμενη μελέτη μου, επιχειρώντας να διευκρινίσω έτσι την έννοια της κατάχρησης δικαιώματος· βλ. N. E. Κουράκη, Κατάχρησης δικαιώματος κατά το ιδιωτικόν και δημόσιον δίκαιον, Αθήναι: A. N. Σάκκουλας, 1978, ίδιως σ. 35 επ.

d'Amsterdam, Revue Trimestrielle de Droit Européen, n° 4, p. 813-881, C. Picheral, Espace de liberté, sécurité et justice et champ d'application du droit communautaire, εις: Revue des Affaires Européennes (Law and European Affairs) 2003-2004, p. 95, A.-M. Leroyer et E. Jeuland, Quelle cohérence pour l'espace judiciaire européen, Dalloz, coll. Thèmes et commentaires, Paris, 2004, S. Garcia - Jourdan, L'émergence d'un espace européen de liberté, de sécurité et de justice (avant-propos du Président Valéry Giscard d'Estaing), Bruylant, Bruxelles, 2005 και Official Journal of the European Union, The Hague Programme: strengthening freedom, security and justice in the European Union, C-53, 3.3.2005, p. 1-14. Ιδίως για την έννοια της ασφάλειας βλ. και N. Σκανδάμη, Το παράδειγμα της Ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, Αθήνα/ Κομοτηνή: A. N. Σάκκουλας, 2006, σ. 190 επ.: 197 επ.

20. J. Isensee, Das Grundrecht auf Sicherheit, Berlin/New York: Walter de Gruyter, 1983, ίδιως σ. 21 επ. Πρβλ. αντίστοιχες σύγχρονες γερμανικές θεωρίες περί «δικαιώματος για προστασία» [Recht auf Schutz]: G. Röbers, Sicherheit als Menschen-

του Συντάγματος (άρθρο 25 §1)²² αλλά και των διεθνών συμβάσεων²³, αποτελούν το ασφαλέστερο κριτήριο για μια τέτοια οριοθέτηση. Θα πρέπει δηλ. σε κάθε περίπτωση να γίνεται σεβαστός ο σκληρός πυρήνας των ατομικών δικαιωμάτων²⁴, αυτός που επιτρέπει να απολαμβάνουν οι πολίτες σε κάθε δεδομένη περίπτωση την ουσία αυτών των δικαιωμάτων, μέσα στο πλαίσιο των προαναφερθέντων περιοριστικών ορίων (δικαιωμάτων των άλλων, συμφέρον της ολότητας, ανάγκες δημοκρατικής κοινωνίας), που αποτελούν και αντίστοιχα κριτήρια ορθής άσκησης των ατομικών δικαιωμάτων. Θα πρέπει, δε, ο πυρήνας αυτός να διευρύνεται κάθε φορά ανάλογα με τις συγκεκριμένες περιστάσεις και με βασικό γνώμονα την επιλογή από την Πολιτεία εκείνου του μέσου, το οποίο κρίνεται ως το εκάστοτε ολιγότερο επαχθές για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Άρα ο περιορισμός των δικαιωμάτων, για να γίνει δεκτός, πρέ-

πει να είναι όχι μόνον αναγκαίος, αλλά και ανάλογος προς τον επιδιωκόμενο σκοπό. Πάντως, οι επισημάνσεις αυτές έχουν κατ' ανάγκη γενικευμένο χαρακτήρα και προσδιορίζουν απλώς τις θεωρητικές κατευθυντήριες γραμμές. Είναι, δε, γεγονός ότι πολλά πράγματα έχουν αλλάξει ως προς το (δυναμικό) εύρος αυτών των ορίων λόγω της αμφισβήτησης βασικών δικαιοκρατικών αρχών, η οποία παραπρήθηκε διεθνώς έπειτα από τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 2001. Το κύμα αυτό της αμφισβήτησης συναρτάται, εύλογα, και με τα ιδιαίτερα γνωρίσματα που χαρακτηρίζουν πλέον αυτές τις επιθέσεις και τους δράστες τους:

Ειδικότερα, η νέα γενιά τρομοκρατών φαίνεται να διακρίνεται από πνεύμα εχθρότητας και φανατισμού προς τις δυτικές κοινωνίες και τον πολιτισμό τους. Ακόμη, δεν διαθέτει τα χαρακτηριστικά εκείνα που θα καθιστούσαν εύκολο τον εντοπισμό των στελεχών της και επιπλέον είναι εξοπλισμένη με την τελευταία λέξη της τεχνολογίας. Μάλιστα, οι ελευθερίες που παρέχονται στους Ευρωπαίους πολίτες π.χ. για ανεμπόδιστη διακίνηση προσώπων, κεφαλαίων, αγαθών και υπηρεσιών σε μια Ευρώπη χωρίς σύνορα, προφανώς διευκολύνουν και τη δράση αυτών των τρομοκρατών, καθιστώντας έτσι ακόμη πιο αναγκαία την εναρμονισμένη αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος από το σύνολο των ευρωπαϊκών χωρών. Φοβούμαι όμως ότι κάθε φορά που η διεθνής τρομοκρατία επιχειρεί να πραγματώσει κάποιον από τους στόχους της, το εμπλεκόμενο Κράτος, αδυνατώντας να προλάβει το χτύπημα (χαρακτηριστικό το παραδειγμα της Μ. Βρετανίας που παρά τα δρακόντεια μέτρα δεν πέτυχε να αποτρέψει τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 7.7.2005 στο Λονδίνο), επιδίδεται εν συνεχείᾳ, εξ αντιδράσεως, σε άκρατη ενίσχυση της ποινικής καταστολής και σε περιστολή των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, χωρίς να εξετάζει ούτε και να αντιμετωπίζει τα βαθύτερα αίτια των δραστών οι οποίοι εξωθούνται σε τέ-

22. Πρβλ. τη σχετ. βιβλιογραφία και τις αναπτύξεις εις Π. Δ. Δαγτόγλου, Ατομικά Δικαιώματα, τ. Α', Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2005², αρ. 299 επ., σ. 206 επ. καθώς και Κ. Χρυσόγονου, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2006³, §8, σ. 90 επ.

23. Για τον τρόπο ερμηνείας των αρχών αυτών από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και το Δικαστήριο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων βλ. τις αντίστοιχες αναπτύξεις του Αριστ. Β. Τζανεττή, εις Ποινχρ ΝΣΤ' 2006, 207 - 211, και της Ευγενίας Β. Πρεβεδούρου, εις περ. Δικαιώματα του Ανθρώπου, Τόμος εκτός Σειράς III/ 2005, 167 - 226.

24. Βλ. Φ. Θ. Βεγλερή, Οι περιορισμοί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Αθήνα / Κομοτηνή: Ν. Σάκκουλας, 1982, σ. 33 και ΟΛΑΠ 764/1976, Ποινχρ KZ' 1977, 230. Επίσης: Π. Α. Δαγτόγλου, σ. π., αρ. 300, σ. 207 - 208, Κ. Χρυσόγονου, σ. π., §8, σ. 95 επ. Για την έννοια του πυρήνα και της περιφέρειας των νομικών εννοιών στη σύγχρονη νομική ερμηνευτική βλ. και Π. Α. Παπανικολάου, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2000, αρ. 182 επ., σ. 135.

τοιες επιθετικές ενέργειες (και τα αίτια αυτά είναι κυρίως: άδικη μεταχείριση που υφίστανται οι χώρες καταγωγής τους από τη διεθνή κοινότητα, καθώς και απαράδεκτες ανισότητες μεταξύ χωρών στην κατανομή του παγκόσμιου πλούτου)²⁵.

Επειδή όμως η αντιμετώπιση των βαθύτερων αιτίων της τρομοκρατίας απαιτεί μακροχρόνιες και επίπονες προσπάθειες από όλους, πράγμα το οποίο δεν είναι βέβαιο ότι επιθυμούν και επιδιώκουν οι λεγόμενοι «ισχυροί του κόσμου», θα πρέπει, έως την όποια ευόδωση αυτών των προσπαθειών, να δημιουργηθεί από ενεργούς πολίτες στις δημοκρατικές κοινωνίες της Ευρώπης ένα στοιχειώδες ανάχωμα υπεράσπισης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως αυτά προσδιορίζονται και ερμηνεύονται στην ΕΣΔΑ και στις έννομες τάξεις προηγμένων χωρών. Θα πρέπει επομένως να θεωρηθούν ως ιδιαίτερα ευπρόσδεκτες για τη θωράκιση και οριθέτηση αυτών των Δικαιωμάτων οι αποφάσεις του Ανώτατου Συνταγματικού Δικαστηρίου στην Καρλσρούη (Γερμανία) (α) περί αντισυνταγματικότητας του Ευρωπαϊκού εντάλματος σύλληψης λόγω δυσανάλογων περιορισμών που έθεσε ο σχετικός γερμανικός νόμος του Ιουλίου 2004 στην απαγόρευση έκδοσης ημεδαπών κατ' άρθρο 16-γερμ.-Θεμελιώδους-Νόμου-(Συντάγματος)²⁶ και (β) περί προληπτικής αστυνομικής έρευνας με ηλεκτρονική διασταύρωση προσωπικών δεδομένων (preventive polizei-

25. Για τους προβληματισμούς αυτούς βλ. π.χ. την αρθρογραφία των Φώτη Κουβέλη, Πέτρο Μαντούβαλον και Χάρη Καστανίδη, με γενικό τίτλο «Τρομοκρατία και ατομικά δικαιώματα», στην Κυριακάτικη Ελευθεροτύπια της 7.8.2005, σ. 18 και 31. Πάντως στις προσεγγίσεις αυτές δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται και το στοιχείο του φθόνου που χαρακτηρίζει συνήθως τις σχέσεις μεταξύ κοινωνικοικονομικά άνισων ομάδων πληθυσμού - βλ. Δημ. Δημητράκον, επιφυλλίδα στην εφημ. «Το Βήμα» της 8.9.2006.

26. Βλ. την από 18.7.2005 απόφαση του Bundesverfassungsgericht, www.bverfg.de/entschidungen/rs20050718zbvr604.html.

liche Rasterfahndung), μόνον εφόσον υπάρχει συγκεκριμένος κίνδυνος, και χωρίς να αρκεί μία γενικώς απειλητική κατάσταση, όπως αυτή που προέκυψε μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις της 11.9.2001²⁷. Ανάλογα μπορούν να λεχθούν για την απόφαση της βρετανικής Βουλής των Κοινοτήτων, η οποία την 9.11.2005, δηλ. 4 μόλις μήνες μετά την τρομοκρατική επίθεση στο Λονδίνο, απέρριψε με 322 ψήφους έναντι 291 – λόγω αντίθεσης προς το habeas corpus – την πρόταση νόμου του πρωθυπουργού Τόνυ Μπλερ για δυνατότητα κράτησης υπόπτων τρομοκρατίας έως και τρεις μήνες χωρίς απαγγελία κατηγοριών (τελικά επετράπη αυτό μόνο για 28 ημέρες, ενώ κατά τους ισχύοντες τότε νόμους το όριο ήταν 14 ημέρες)²⁸. Σε παρόμοιο επίπεδο κινήθηκε επίσης το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ, το οποίο με την από 29.6.2006 απόφασή του έκρινε παράνομη τη λειτουργία του στρατοπέδου στο Γκουαντάναμο της Κούβας, αλλά και των έκτακτων στρατοδικείων που αποφάσισε να θεσπίσει ο Αμερικανός πρόεδρος για τους «εχθρούς μαχητές» που κρατούνται εκεί²⁹. Και είναι, τέλος, ενθαρρυντική η

27. Βλ. την από 4.4.2006 απόφαση του Bundesverfassungsgericht, www.bverfg.de/entschidungen/rs200604041bvr051802.html.

28. Βλ. εφημ. «Καθημερινή», της 10.11.2005, σ. 11- αξίζει στο σημείο αυτό να υπομνησθεί και η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στην υπόθεση Brogan κ.λπ. κατά Ηνωμένου Βασιλείου (Απόφαση της 29.11.1989), σύμφωνα με την οποία είναι παράνομη, λόγω αντίθεσης στο άρθρο 5 ΕΣΔΑ, η σύλληψη και κράτηση υπόπτων για τρομοκρατία χωρίς καν να απαγγελθούν κατηγορίες - βλ. Αντ. Μαγγανά / Λίλας Καρατζά, Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Αποφάσεις και Πρακτική του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2002, σ. 96 επ.

29. Βλ. απόφαση Hamdan v. Rumsfeld, Secretary of Defense, et al., No 05 - 184, argued March 28, 2006 - decided June 29, 2006 εις: <http://www.supremecourtus.gov/opinions/05pdf/05-184.pdf> - πρβλ. και σχετ. σχολιασμό της απόφασης από τον Γρ. Καλφέλη, Οι Αμερικανοί δικαστές

στάση του νομικού κόσμου στην Ελλάδα απέναντι στο λεγόμενο «ευρωφακέλωμα» των τηλεπικοινωνιών, που ψηφίσθηκε από την Ευρωβουλή την 14.11.2005 με ψήφους 378 υπέρ και 197 κατά³⁰ και εγκρίθηκε στη συνέχεια από το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα ιδίως με δύσα διαλαμβάνονται σε ομόφωνη απόφαση του ΔΣ της Ένωσης Εισαγγελέων Ελλάδας, «το απαραβίαστο της ιδιωτικής ζωής των πολιτών αποτελεί ύψιστο ατομικό δικαίωμα και η διαφύλαξή του συνιστά θεμελιώδη υποχρέωση για κάθε σύγχρονο δημοκρατικό κράτος. Κατά συνέπεια, η όποια περιστολή του δικαιώματος αυτού θα πρέπει να γίνεται όλως εξαιρετικά σε απολύτως συγκεκριμένες περιπτώσεις και πάντοτε με τις εγγυήσεις της αρμόδιας δικαστικής αρχής»³¹. Επίσης, η (Ελληνική) Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου με ψήφισμά της από 19.12.2005 εξέφρασε μ.ά. τη «βαθιά ανησυχία (...) για τη νέα Οδηγία (...) που καταργεί την προστασία της ιδιωτικής ζωής και καθιστά όλους τους κατοικούντες στην Ευρώπη αντικείμενα συνεχούς παρακολούθησης όλων των παντός είδους και δια παντός τεχνικού μέσου επικοινωνιών τους και επεξεργασία τους, αλλά και την πρόσβαση στα στοιχεία αυτά όλων των ευρωπαϊκών κρα-

ανθίστανται, εφημ. «Τα Νέα» της 10.7.2006, σ. 6. Για τη στάση των Αμερικανών δικαστών κατά την κρίση μέτρων που ελήφθησαν μετά τα γεγονότα της 9.11.2001 βλ. και Αθ. Δ. Παπαϊωάννου, Οι Αμερικανοί δικαστές και ο πόλεμος κατά της τρομοκρατίας, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2004, *passim*, όπου και παρουσίαση των σημαντικών αποφάσεων του Supreme Court: Rasul κ.ά. κατά Bush κ.ά. και Hamdi κ.ά. κατά Rumsfeld κ.ά.

30. Πρόκειται για την Οδηγία 2006/24/EK, Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης L 105/13.4.2006, που προβλέπει την παρακολούθηση τηλεφωνικών συνδιαλέξεων και τηλεοραντικών επικοινωνιών – διαδίκτυο – των Ευρωπαίων πολιτών και την αποθήκευσή τους από τους οργανισμούς τηλεπικοινωνιών, προκειμένου να βρίσκονται στη διάθεση των διωκτικών αρχών και όλων «υπηρεσιών».

31. Βλ. «Ελευθεροτυπία» της 22.12.2005, σ. 12.

τών και όχι μόνον»³². Τέλος, με ανάλογο τρόπο αντέδρασε και η Ολομέλεια των Προεδρών των Δικηγορικών Συλλόγων Ελλάδος, η οποία σε ανακοίνωσή της ετόνισε ότι «Με τη νέα αυτή νομοθεσία οδηγούμαστε σε συνεχή συρρίκνωση του νομικού μας πολιτισμού, σε μια απαξίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, σε ένα ευτελισμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, αφού ο καθένας πλέον θα παρακολουθείται και θα ελέγχεται όλη η προσωπική ζωή του, αλλά και της οικογένειάς του, με κατάργηση κάθε είδους συνταγματικά κατοχυρωμένης προστασίας του απορρήτου της επικοινωνίας, της ελεύθερης ανταπόκρισης και γενικότερα των ατομικών δικαιωμάτων που το Σύνταγμά μας έχει θεσπίσει»³³. Πάντως αξίζει να αναφερθεί ότι και το ίδιο το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο αντέδρασε στην άμεση χρησιμοποίηση των προσωπικών δεδομένων, καθώς με πρόσφατη απόφασή του ακύρωσε τη Συμφωνία Ευρωπαϊκής Ένωσης - ΗΠΑ για τη μεταφορά προσωπικών δεδομένων των Ευρωπαίων επιβατών στις ΗΠΑ³⁴.

Συμπέρασμα: Τα μέτρα κατά του οργανωμένου εγκλήματος και της τρομοκρατίας που ελήφθησαν από τις Ευρωπαϊκές χώρες μετά την 11.9.2001 παρέχουν συχνά την εντύπωση ότι υπερβαίνουν τους επιδιωκόμενους στόχους τους. Και ότι, χωρίς να καθιστούν τις κοινωνίες μας ασφαλέστερες (ούτε καν ασφαλείς!), συμβάλλουν σε μία σκλήρυνση της ποινικής νομοθεσίας, διευκολύνοντας, έτσι, κατ' αποτέλεσμα τα σχέδια των τρομοκρατών για λαϊκές εξεγέρσεις ως

32. Βλ. Έκθεση 2005 της Εθνικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο, Μάρτιος 2006, σ. 169.

33. Βλ. Δ.Σ.Α., Το Βήμα του Δικηγόρου, τχ. 38, Ιανουάριος 2006, σ. 8.

34. Βλ. τις συναφείς αποφάσεις C-317/04 και C-318/04, δημοσιευθείσες την 30.5.2006 εις: <http://curia.europa.eu/jurisp/cgi-bin/form.pl?lang=en&Submit=Rechercher&alldocs=alldocs&docj=doej&docop=docop&docor=docor&docjo=docjo&numpaff=C-317/04&datefs=&datefe=&nomusuel=&domaine=&mots=&resmax=100>

αντίδραση σ' ένα πραγματικό ή υποτιθέμενο καταπιεστικό «κοργουελιανό» κράτος³⁵. Θα πρέπει επομένως η ασφάλεια να ξαναγίνει περιεχόμενο της ελευθερίας και ακραίο όριό της, και όχι να αποτελεί το άλλοθι για φαλκίδευση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όπως αυτοχώς επιχειρείται συχνά στις ημέρες μας από τις Κυβερνήσεις, με σημαντικές πάντως αντιστάσεις – όπως αυτές που προαναφέρθηκαν – από τον πολιτικό, τον επιστημονικό και τον δικαστικό κόσμο³⁶. Άλλω-

στε,

μια ποινική καταστολή που υποτάσσεται σε κανόνες και αρχές με ανθρωπιστικό προσανατολισμό είναι η μόνη που αρμόζει στον νομικό πολιτισμό όσων (Ευρωπαϊκών) κρατών θεωρούν ακόμη ως τίτλο τιμής να ονομάζονται «Κράτη Δικαίου»³⁷.

35. Ορθά ο Alex P. Schmid ομιλεί στην περίπτωση αυτή για μία «παγίδα των τρομοκρατών» (the terrorist trap), η οποία όμως θα αποδειχθεί απρόσφορη εάν τηρηθούν οι αρχές του Κράτους Δικαίου, ο σεβασμός των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η ελάχιστη αναλογική χρήση βίας - βλ. Alex P. Schmid, U.N. Measures against Terrorism and the Work of the Terrorist Prevention Branch, εις: W. Benedek / Alice Yotopoulos - Marangopoulos (eds.), Anti - Terrorist Measures and Human Rights, Leiden / Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004, 53 - 65: 55.

36. Το φαινόμενο αυτό μάλιστα δεν παρατηρείται μόνο στο πλαίσιο αντιμετώπισης της τρομοκρατίας, αλλά αφορά γενικότερα τη «γραφειοκρατική αστυνομική στρέβλωση» που φαίνεται να χαρακτηρίζει κατά τα τελευταία έτη τα νομοθετήματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του ΟΟΣΑ: Ηλ. Αναγνωστόπουλον, Από το εθνικό ποινικό δίκαιο στο ποινικό δίκαιο των Εθνών, ΠοινΧρ Ν' 2000, 5-11: 10 ε. και σημ. 51, 52. Αντίστοιχα, η Μαρία Καϊάφα-Γκυπάντι, στη μελέτη της «Η καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος» (εις: της ιδίας, Το Ποινικό Δίκαιο στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Σημαντικές όψεις και προοπτικές εξέλιξης, Α-

θήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2003, 133-175: 136), ορθά επισημαίνει ότι οι προσπάθειες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για κατοχύρωση των ατομικών δικαιωμάτων υπολείπονται, έναντι εκείνων που στοχεύουν κυρίως στην καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος, και τούτο φαίνεται από το γεγονός ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση ούτε έχει προσχωρήσει ως υπερκρατικός οργανισμός στην ΕΣΔΑ, ούτε έχει αποδώσει δεσμευτική ισχύ στον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ευρωπαίου Πολίτη.

37. Πρβλ. I. Μανωλεδάκη, Ασφάλεια και Ελευθερία. Ερμηνεία του ν. 2928/2001 για το οργανωμένο έγκλημα και σχετικά κείμενα, Αθήνα/Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2002, σ. 212· με αντίστοιχο πνεύμα, αλλά με έμφαση στα προβλήματα που προκαλούν στα Δικαιώματα του Ανθρώπου οι σύγχρονες οικονομικές ανισότητες, το σύγχρονο πνεύμα της απλησίας και γενικότερα η παγκοσμιοποίηση βλ. και τον ιδίον, Δημοκρατία - Ελευθερία - Ασφάλεια. Το τρίτυχο της ιδιαίτερης πολιτείας, εις: «Τιμητικός Τόμος για τον Ιωάννη Μανωλεδάκη», Αθήνα/ Θεσσαλονίκη. Εκδ. Σάκκουλα, 2005, 49-67, ιδίως σ. 65 επ.. πρβλ. και Νικ. Α. Παρασκευόπουλον, Το Corpus Juris στα πλαίσια της Διεθνούς Αντεγκληματικής Πολιτικής στη στροφή του 2000, περ. Υπεράσπιση, 1999, 605-620, ιδίως σ. 617 επ.